

* Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Wychowania Fizycznego, Zakład Geografii
**Fakulta Humanitných a Prírodných Vied, Katedra Geografie a Regionálneho Rozvoja
Prešovská Univerzita

MAŁGORZATA BUCZEK-KOWALIK*, TERESA MITURA*
RADOSLAV KLAMÁR**

Ekomuzea – nowy produkt turystyczny na przykładzie ekomuzeum Hołe

Ecomuseums – a new tourism product based on the example of the Hołe ecomuseum

Słowa kluczowe: produkt turystyczny, ekomuzeum, ekomuzeum Hołe

Key words: tourism product, ecomuseum, Hołe ecomuseum

WPROWADZENIE

Aby sprostać wymaganiom współczesnego rynku turystycznego, niezbędne jest podnoszenie konkurencyjności ofert turystycznych oraz tworzenie nowych, atrakcyjnych produktów turystycznych. Odpowiednie ukształtowanie oferty stanowi o rozwoju turystyki, szczególnie w obszarach położonych peryferyjnie do głównych destynacji turystycznych. Nowym produktem turystycznym w obszarach nie w pełni wykorzystywanych, a posiadających odpowiedni potencjał turystyczny, mogą stać się ekomuzea.

Celem artykułu jest przedstawienie nowego podejścia do muzeologii – ekomuzeum, jako atrakcyjnego i zindywidualizowanego produktu turystycznego. Szczegółowej analizie poddana została oferta ekomuzeum Hołe, jednego z kilku powstałych na terenie województwa podkarpackiego.

PRODUKT TURYSTYCZNY

Współczesna turystyka jest jedną z ważniejszych gałęzi gospodarki, dlatego też wykorzystuje pojęcia i terminy zaczerpnięte z ekonomii czy marketingu. Jednym z powszechniej używanych jest pojęcie „produkt turystyczny”.

Jest ono wieloznaczne i złożone, a jego definiowanie w literaturze przedmiotu nie jest jednolite. Produktem, w najprostszych znaczeniach tego słowa, jest to, co nabywa kupujący. W przypadku turystyki takie wyjaśnienie wydaje się niekompletne, stąd produkt turystyczny rozpatrywany bywa w wąskim bądź w szerokim ujęciu.

W pierwszym z nich produkt turystyczny sprowadza się do wszystkiego, co turysta nabywa – walory turystyczne, rzeczy materialne, usługi (Różycki 2009, Jędrusiak i in. 2010, Cabaj i Kruczek 2009).

W ujęciu szerszym określenie „produkt turystyczny” to nie tylko dostępne na rynku dobra i usługi turystyczne, ale również gromadzenie doświadczeń związanych z podróżami turystycznymi i ich przeżywanie (Kaczmarek i in. 2005). Tu również produkt turystyczny postrzegany jest jako magnes przyciągający turystów z uwagi na swoją unikatowość i kompleksowość (www.part.com.pl/index).

S. Medlik (Kaczmarek i in. 2005) zaproponował rozpatrywanie produktu turystycznego w dwóch aspektach: *sensu stricto* i *sensu largo*. Wszystko to, co turyści kupują, oddzielnie lub w formie pakietu, np. transport, zakwaterowanie i inne usługi, to produkt turystyczny *sensu stricto*. Natomiast kompozycja tego, co turyści robią, oraz walorów, urządzeń i usług, z których w tym celu korzystają, obejmująca całość przeżytego doświadczenia od chwili opuszczenia domu do chwili powrotu, to produkt turystyczny *sensu largo*.

Określając elementy charakteryzujące istotę produktu, jako podstawę klasyfikacji wyróżnić można następujące kategorie produktu turystycznego:

- produkt turystyczny – rzecz,
- produkt turystyczny – usługa,
- produkt turystyczny – wydarzenie,
- produkt turystyczny – obiekt,
- produkt turystyczny – szlak,
- produkt turystyczny – obszar (Kaczmarek i in. 2005).

Produkt turystyczny jest różnorodny i złożony. W jego skład wchodzi wiele, często odmiennych elementów, które mogą występować w niezliczonej liczbie kombinacji. Na złożoność produktu wpływ mają różni twórcy, posiada on wiele elementów składowych oraz zupełnie inny obraz z punktu widzenia twórcy, a inny z punktu widzenia odbiorcy (turysty). Bardzo ważnym aspektem w kształtowaniu produktu turystycznego jest skoncentrowanie się na możliwie maksymalnym usatysfakcjonowaniu klientów – turystów, którzy mają bardzo zróżnicowane oczekiwania i każdy z nich będzie kierować się innymi motywami przy wyborze oferty turystycznej. Turysta najpierw decyduje, co chce przeżyć, a dopiero później określa niezbędne dobra i usługi turystyczne. Dlatego też z punktu widzenia turysty produkt turystyczny to zintegrowany układ oczekiwań, korzyści i wrażeń tworzących niepowtarzalną kompozycję trzech podróży: wyobrażeniowej, rzeczywistej i zapamiętanej (Kaczmarek i in. 2005).

EKOMUZEJA – KONCEPCJA I FUNKCJONOWANIE

Pierwsze próby tworzenia ekomuzeów pojawiły się we Francji pod koniec lat 60. XX w. i były ściśle związane z tworzeniem regionalnego systemu parków naturalnych (Davis 2005).

Etimologia terminu „ekomuzeum” wywodzi się od greckich słów: *oikos*, które oznacza „dom” rozumiany jako środowisko, a odpowiadający dzisiejszemu pojęciu „mała ojczyzna”, i *museion*, jako zbiór rzeczy, kolekcja. W połączeniu daje to zbiór rzeczy materialnych i niematerialnych związanych z miejscem pochodzenia i życia określonej grupy ludzi, czyli muzeum „małej ojczyzny” (www.ekomuzea.pl/pl/co-to-jest-ekomuzeum).

Według definicji Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM) ekomuzeum to instytucja, która zarządza, bada i wykorzystuje całe dziedzictwo danej społeczności, uwzględniając środowisko naturalne i otoczenie kulturowe. Ekomuzeum pomaga zaangażować lokalną społeczność w proces jego planowania i rozwoju (Zaręba 2008a).

Według de Varine i Riviere ekomuzeum to rodzaj „muzeum bez murów”. Różnicę pomiędzy tradycyjnym muzeum a ekomuzeum prezentuje Davis (2005):

– **Muzeum** = budynek + dziedzictwo + zbiory muzealne + personel + od-wiedzający.

– **Ekomuzeum** = obszar + dziedzictwo + pamięć + mieszkańcy.

W aspekcie funkcjonalnym ekomuzeum to sieć rozproszonych w terenie obiektów, prezentujących wartości przyrodnicze i kulturowe regionu oraz doro-bek jego mieszkańców (Zaręba 2008a).

Według Corsane i in. (2007), Davisa (2009) do najważniejszych cech ekomu-zeów należą m.in.:

- 1) prezentacja krajobrazu kulturowego *in situ*,
- 2) angażowanie odwiedzających,
- 3) pomoc w pokazywaniu i prezentacji tożsamości społeczności lokalnej,
- 4) wspieranie i propagowanie turystyki kulturowej,
- 5) współpraca z lokalnymi artystami,
- 6) wspieranie badań dotyczących związków między kulturą a przyrodą,
- 7) osiąganie korzyści materialnych i niematerialnych przez ludność miej-scową.

Ekomuzeja mogą reprezentować jedną z opcji rozwoju gospodarczego i kul-turowego obszarów wiejskich. Działaniami przynoszącymi wymierne efekty eko-nomiczne mogą być:

- warsztaty i pokazy rzemiosła dla turystów jako dochód dodatkowy,
- prezentacja własnych tradycji powiązana ze sprzedażą miejscowych pro-duktów odwiedzającym oraz oferowanie ich na rynku lokalnym,

– zwiększenie atrakcyjności poszczególnych obiektów przez nabycie przez nie dodatkowych funkcji turystycznych, np. tworzenie gospodarstw agro- lub ekoturystycznych,

– stworzenie zintegrowanej strategii rozwoju turystyki (rozszerzenie i uatrakcyjnienie pierwotnej oferty, stworzenie wspólnego informatora, przewodnika, stron internetowych, przygotowanie oferty na targi itp.) (Davis 2009).

W ciągu ostatnich 40 lat na świecie powstało około 300 ekomuzeów, z czego blisko 200 znajduje się w Europie.

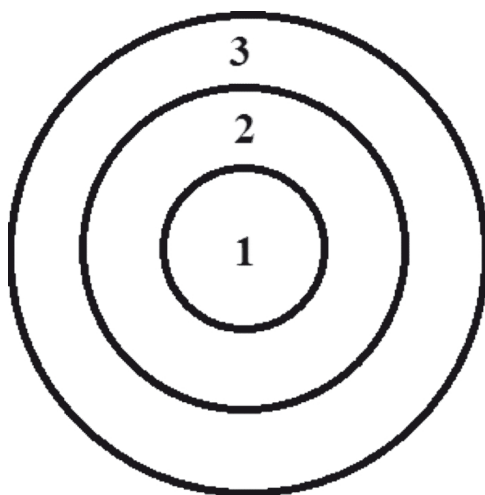
Program Ekomuzea w Polsce jest realizowany przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska od 2000 r. Akcjonariuszami programu są organizacje, instytucje publiczne i firmy zrzeszone w Krajowej Sieci Grup Partnerskich na rzecz Zrównoważonego Rozwoju, wzdłuż Zielonych Szlaków – Greenways. Celem programu jest wsparcie tworzenia lokalnych i regionalnych ekomuzeów, które służą ochronie, zachowaniu i żywej prezentacji dziedzictwa oraz kreowaniu kompleksowego produktu turystycznego. Od 2004 r. Fundacja Partnerstwo dla Środowiska jest inicjatorem i członkiem Europejskiej Sieci Ekomuzeów Local Worlds (www.lgdodra.pl/ekomuzea).

EKOMUZEUM JAKO PRODUKT TURYSTYCZNY

Produkt turystyczny taki jak ekomuzeum powstaje zgodnie z zasadą wykorzystywania lokalnego potencjału i wspierania społeczności lokalnych. Tego typu produkty są tworzone na podstawie zasobów miejscowych – oferty kulturalnej regionu, lokalnych produktów wraz z miejscami ich wytwarzania i sprzedaży, usług turystycznych oraz oddolnych inicjatyw społecznych. Turystyka oparta na działalności ekomuzeum ma charakter poznawczy i edukacyjny. Umożliwia zapoznanie się z problematyką i specyfiką regionów różnych pod względem przyrodniczym, kulturowym, etnicznym, społeczno-ekonomicznym (Zaręba 2008a).

Ekomuzeum jako produkt turystyczny posiada charakterystyczne cechy – jest wytwarzany w nieskażonym środowisku przyrodniczym i w jak najmniejszym stopniu wykorzystuje jego składniki, bazuje na lokalnych zasobach naturalnych, materialnych i ludzkich, charakteryzuje się czystą technologią wytwarzania, służy zdrowiu i jest przyjazny środowisku (Zaręba 2008b). Dlatego też zasadne wydaje się określenie go „ekoproduktem turystycznym”, cechującym ekoturystykę lub turystykę zrównoważoną.

Najważniejszym elementem produktu turystycznego ekomuzeum, jego istotą (rdzeniem) jest poznanie (ryc. 1). Jest ono decydującym motywem podejmowanego przez potencjalnych klientów przyjazdu w określone miejsce. Odwiedzający ekomuzeum turysta ma możliwość poznania dziedzictwa, zarówno przyrodniczego, jak i kulturowego, współczesnej kultury, obyczajowości, gospodarki oraz

Ryc. 1. Struktura produktu turystycznego – ekomuzeum

1. Istota (rdzeń) produktu – poznanie (historia, kultura materialna i niematerialna, przyroda),
 2. Produkt rzeczywisty – noclegi i posiłki (gospodarstwa agroturystyczne), przewodnik, przejazdy, oznakowane szlaki (piesze, rowerowe), tablice informacyjne, 3. Produkt poszerzony – festyny, kiermasze rzemiosła i rękodzieła, galerie, warsztaty twórcze, lokalne wyroby (kulinarne, rzemieślnicze), spotkania z lokalnymi twórcami, foldery, informacja internetowa

Fig. 1. The structure of the tourist product – ecomuseum

1. The essence (the core) of tourism product – acquaintance with history, nature and culture,
 2. The real product - accommodation and meals, the guide, tours, trails, information boards, 3. The expanded product - festivals, crafts fairs and handicrafts fairs, galleries, art workshops, local products, brochures, web information

Źródło: opracowanie własne; Kaczmarek J. i in. (2005)

innych aspektów życia społeczności lokalnych, występujących w ich pierwotnym i naturalnym środowisku (zgodnie z ideologią nowej muzeologii). Ponadto celem poznania jest otaczające ekomuzeum środowisko przyrodnicze.

Produktem rzeczywistym zaś są oferowane dobra i usługi, umożliwiające zaspokojenie potrzeby wynikającej z istoty produktu. Są to konkretne usługi turystyczne – noclegi, wyżywienie, przejazdy i in. Biorąc pod uwagę fakt, iż ekomuzea najczęściej tworzone są na terenach wiejskich, często jeszcze ze słabo rozbudowaną infrastrukturą turystyczną, ważną rolę spełniają tu gospodarstwa agroturystyczne. Oferują one turystyce pakiet usług, noclegi, wyżywienie, a nie rzadko również przewodnictwo po trasie ekomuzeum, wypożyczalnię drobnego sprzętu turystycznego (rowery, kajaki i in.) oraz zajmują się produkcją i promocją lokalnych wyrobów. Do tego elementu produktu turystycznego należą również: dobrze oznakowana trasa ekomuzeum (rowerowa bądź piesza) oraz czytelne tablice informacyjne prezentujące ciekawe obiekty.

Trzeci element to produkt poszerzony, stanowiący wszystkie usługi dodatkowe służące wyróżnieniu produktu i jego uatrakcyjnieniu. Na terenie ekomuzeów odbywa się wiele imprez, warsztatów, pokazów czy spotkań, których celem jest promocja i dotarcie do szerokiego grona turystów. Organizowane są festyny prezentujące tradycję, obrzędy, lokalną kulturę, rzemiosło i rękodzieło, połączone ze sprzedażą wyrobów, oraz różnorodne warsztaty twórczości. W ekomuzeach urządzane są galerie lub izby regionalne. Wszystkie te działania zwiększają atrakcyjność danego produktu turystycznego. Istotne jest również „zaistnienie” ekomuzeum w Internecie, do którego współczesny turysta kieruje swoje pierwsze kroki, szukając ciekawych i interesujących go ofert. Strony internetowe, foldery i przewodniki są podstawową metodą na rozpropagowanie oferty ekomuzeum.

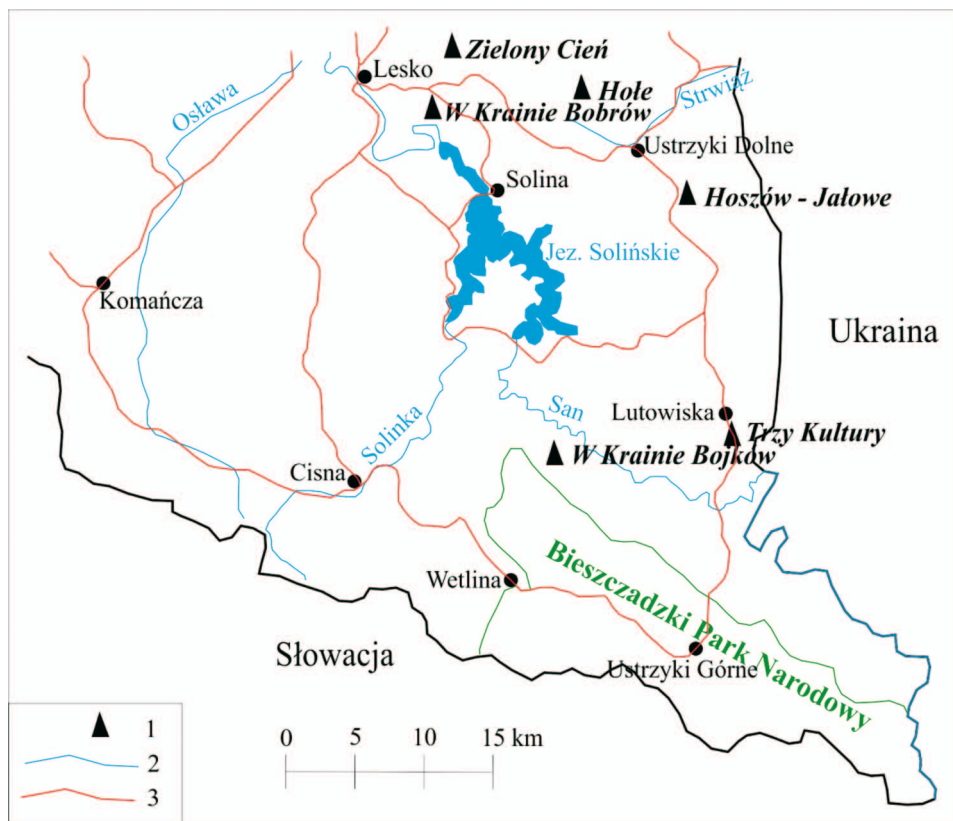
EKOMUZEUM HOŁE JAKO PRODUKT TURYSTYCZNY – STUDIUM PRZYPADKU

Ekomuzeum znajduje się w obrębie Gór Sanocko-Turczańskich, fragmenty ekomuzeum leżą w południowej części Parku Krajobrazowego Gór Słonnych. Trasa ekomuzeum przebiega głównie doliną potoków: Serednica (zlewisko Bałtyku) i Łodynka – dopływ Strwiąża (zlewisko Morza Czarnego). Na południe rozciąga się Pasma Ostry Dział z Kamienną Lawortą (768 m n.p.m.). Region Gór Sanocko-Turczańskich i same Góry Słonne, stanowiące północną jego część, są jedną z mniej znanych destynacji turystycznych, a celem większości turystów są leżące na południu Bieszczady. Jednakże region ten posiada cenne walory przyrodnicze (rezerваты przyrody, m.in. Polanki, Na Oratyku, Dyrbek, Buczyna w Wańkowej, obszary Natura 2000 obejmujące teren specjalnej ochrony ptaków) i kulturowe (zamek Sobień, bunkry linii Mołotowa z okresu II wojny światowej, drewniane cerkwie w Hołuczkwie i Tyrawie Solnej, grodzisko wczesnośredniowieczne na Białej Górze). Dzięki dogodnym warunkom naturalnym rozwija się tutaj szybownictwo. Ważnym ośrodkiem tego sportu jest Bezmiechowa.

Ekomuzeum Hołe jest jednym z 6 ekomuzeów na terenie polskiej części Karpat Wschodnich (ryc. 2).

Centrum ekomuzeum jest wieś Dźwiniacz Dolny, oddalona od Ustrzyk Dolnych w kierunku północno-zachodnim o ok. 8 km oraz ok. 12 km od przejścia granicznego w Krościenku. Trasa ekomuzeum, długości 28 km, obejmuje sześć miejscowości: Dźwiniacz Dolny, Łodyna, Leszczowate, Brelików, Wańkowa i Serednica, oraz dwie nieistniejące wsie: Romanowa Wola i Maćkowa Wola.

Ekomuzeum powstało w 2006 r. z inicjatywy Romana Głapiaka, właściciela gospodarstwa agroturystycznego „U Flika”. Głównym celem projektu była chęć ocalenia i prezentacji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego małych wsi malowniczo położonych w Parku Krajobrazowym Gór Słonnych. Pierwotna

Ryc. 2. Ekomuzea w Karpatach Wschodnich

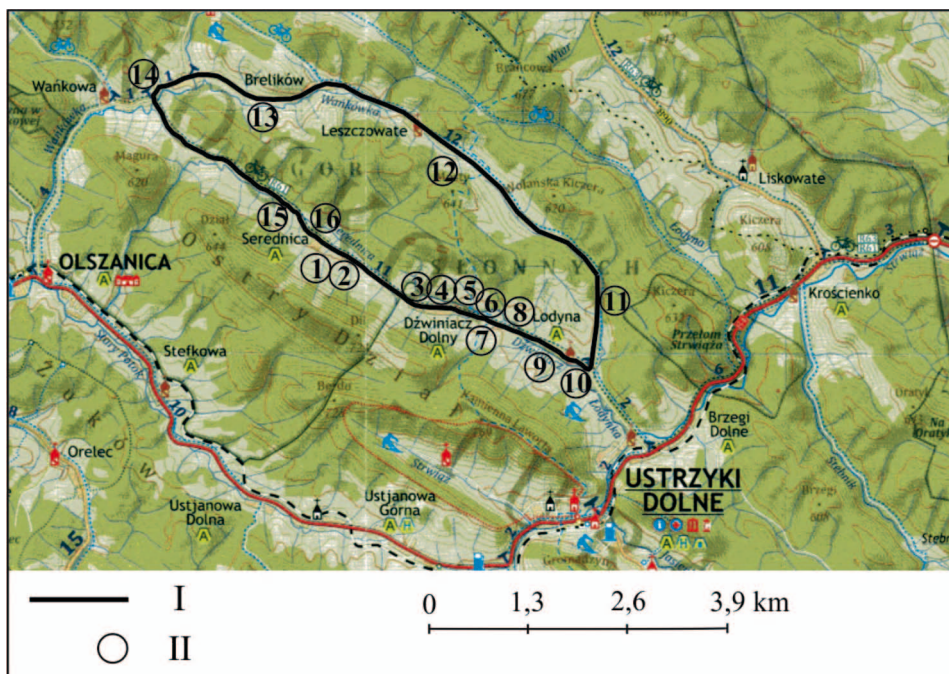
1 – ekomuzea, 2 – rzeki, 3 – drogi

Fig. 2. Ecomuseums in the Eastern Carpathians

1 – ecomuseums, 2 – rivers, 3 – roads

nazwa ekomuzeum „Z okrucichów tworzymy historię” okazała się za długa i ostatecznie zdecydowano się na nazwę „Hole” (*hole* to stara, lokalna nazwa terenu, oznacza gołe, łyse, otwarte miejsce, niepokryte lasem).

Na obszarze ekomuzeum występują zarówno atrakcje przyrodnicze, jak i kulturowe prezentowane na 16 przystankach. Jedną z ciekawostek jest fakt, że przez teren obecnego ekomuzeum w latach 1946–1951 przebiegała granica polsko-radziecka, ponadto na trasie znajdują się cerkwiska (Dźwiniacz Dolny, Serednica), dawne cerkwie (Łodyna, Leszczowate, Wańkowa), chyża bojkowska (Łodyna) oraz czynna współcześnie kopalnia ropy naftowej (Łodyna) (<http://www.bieszczady.net.pl/ekomuzeumhole.php>) (ryc. 3).

Ryc. 3. Ekomuzeum Hołe: I – trasa, II – przystanki

1. Rezerwat „Cisy w Serednicy”, 2. Ścieżka edukacyjno-przyrodnicza, 3. Pomnik przyrody, 4. Festyn „Święto chleba”, 5. Cerkwisko, 6. Słupy graniczne ZSRR/Polska, 7. Pozostałości fortyfikacji ziemnych z XVII w., 8. Kapliczka przydrożna, 9. Cerkiew, 10. Chyża bojkowska, 11. Kopalnia ropy naftowej, 12. Cerkiew, 13. Dwór, 14. Cerkiew, 15. Cerkiew, 16. Dwór

Fig. 3. Hołe ecomuseum: I – route, II – stops

1. Nature reserve “Yew-tree in Serednica”, 2. The path of education and natural path, 3. Natural monument, 4. “Festival of Bread”, 5. Ruins of the orthodox church, 6. Border posts ZSRR/Poland, 7. Remains of fortifications from the 17th c., 8. Roadside chapel, 9. Orthodox church, 10. The Bojks’ house „chyża”, 11. Mine oil, 12. Orthodox church, 13. Mansion house, 14. Orthodox church, 15. Orthodox church, 16. Mansion house

STRUKTURA PRODUKTU TURYSTYCZNEGO EKOMUZEUM HOŁE

1. Istota (rdzeń) produktu

a) poznanie historii i kultury regionu, Dźwiniacz Dolny – pamiątkowe słupy graniczne, z czasów PRL i ZSRR, fortyfikacje ziemne z XVII w., cerkwisko i cmentarz greckokatolicki; Łodyna – cerkiew, obecnie kościół rzymskokatolicki z 1862 r., kapliczka przydrożna z początku XX w., chyża bojkowska, działająca od 1860 r. kopalnia ropy naftowej; Leszczowate – cerkiew, obecnie kościół rzymskokatolicki z 1922 r. (fot. 1, fot. 2);

Fot. 1. Cerkiew w Leszczowatem
Phot. 1. Orthodox church at Leszczowate

Fot. 2. Słupki graniczne w Dźwiniaczu Dolnym
Phot. 2. Border posts at Dźwiniacz Dolny

b) poznanie przyrody: rezerwat cisów „Cisy w Serednicy” – przedmiotem ochrony jest naturalne stanowisko cisa pospolitego w ilości ponad 380 sztuk, w tym licznych form piennych, jest to jedno z najbogatszych stanowisk cisa w Bieszczadach i sąsiednim Beskidzie Niskim; Dźwiniacz Dolny – pomnik przyrody 200-letnia lipa, ścieżka edukacyjno-przyrodnicza „Oстрым Działem do Rezerwatu cisów – Cisy w Serednicy” (składa się z 7 przystanków, m.in. stanowiska: storczyka, olchy kosej, buczyny karpackiej oraz punkt widokowy).

2. Produkt rzeczowy

a) noclegi i posiłki – na terenie ekomuzeum funkcjonuje 11 gospodarstw agroturystycznych, z tego aż 7 w Dźwiniaczu Dolnym (Stadnina koni „Forta”, Gospodarstwo agroturystyczne „U Flika”, Gospodarstwo agroturystyczne „Nad Potoczkiem”, Kwatera wiejska „Katarzynka”, Gospodarstwo agroturystyczne B. i M. Kołodziej, Gospodarstwo agroturystyczne „Pod Oстрым Działem”, Gospodarstwo agroturystyczne T. Iwanik). Baza noclegowa znajduje się również w Łodynie (Gościniec Dębowa Gazdówka, Antonówka, Gospodarstwo B. Górskiego) oraz w Leszczowatem (Gospodarstwo Agroturystyczne „Rancho”) (www.bieszczadzki.pl/). Poza usługami noclegowymi obiekty te oferują wyżywienie, przyrządzane głównie z własnych produktów, możliwość skorzystania z grilla, rozpalenia ogniska, wędkowanie we własnych stawach, naukę jazdy konnej z doświadczonymi instruktorami, organizację wycieczek po okolicy, wzięcie udziału w codziennych pracach w gospodarstwie oraz warsztatach rękodzieła. Atrakcją jest także hodowla dzików w jednym z gospodarstw agroturystycznych. Ponadto

gospodarstwa mają w ofercie organizację Zielonych Szkół i innych form pobytu tych grup zorganizowanych;

b) przewodnik, tablice informacyjne – wydany został jeden przewodnik dotyczący ekomuzeum, którego nakład został już wyczerpany. W przygotowaniu jest jego nowa wersja, której autorem jest Roman Glapiak – opiekun ekomuzeum. Wszystkie przystanki na szlaku ekomuzeum oznaczone są tablicami informacyjnymi zawierającymi opis danego obiektu. Ponadto na tablicach znajdują się informacje o pozostałych obiektach na trasie ekomuzeum wraz z podaniem odległości, w jakiej się znajdują. Istnieje możliwość skorzystania z usług przewodnika po ekomuzeum i okolicy. Usługi takie oferują właściciele gospodarstw agroturystycznych i przeszkolona miejscowa młodzież;

c) przejazdy, oznakowane szlaki (piesze, rowerowe) – przez ekomuzeum przebiega międzynarodowy szlak rowerowy R-61 „Greenway Karpaty Wschodnie” (z Moraw, przez Słowację, Polskę, na Ukrainę). Trasa ekomuzeum jest dobrze oznakowana, można ją pokonać pieszo, rowerem, konno lub samochodem, dzieląc na dowolne odcinki.

3. Produkt poszerzony

a) festyny – najważniejszą imprezą na terenie ekomuzeum jest Festyn „Święto chleba – od ziarenka do bochenka” w Dźwiniaczu Dolnym. Impreza ta nawiązuje do tradycji domowego wypieku chleba według dawnej receptury na liściach chrzanu i kapusty. Festyn organizowany jest corocznie w pierwszą niedzielę sierpnia, od 2000 r., przez Romana Glapiaka, właściciela gospodarstwa agroturystycznego „U Flika”. Jest to jedyna tego typu impreza na terenie województwa podkarpackiego. Biorą w niej udział zespoły folklorystyczne, rzemieślnicy i twórcy ludowi z Polski, Słowacji i Ukrainy. Poza tym Stowarzyszenie Bieszczadzka Przestrzeń Kulturowa zorganizowało, w 2011 r., w Łodynie Ekojarmark, którego atrakcją był m.in. pokaz paralotniarstwa oraz ciesiolki tradycyjnej w wykonaniu cechu cieśli amerykańskich (www.przeglad-bieszczadzki.pl).

b) warsztaty – właściciele gospodarstw agroturystycznych oferują różnorodne warsztaty: wikliniarskie, bibułkarskie, rzeźbiarskie, garncarskie, z zakresu korzenioplastyki, a także naukę tradycyjnego wypieku chleba, produkcji papieru czerpanego oraz robienia krywulek¹. W ekomuzeum istnieje także możliwość spotkania z zielarką, zamieszkałą w Dźwiniaczu Dolnym, która uczy rozpoznawania ziół i zastosowania ich w leczeniu. Gospodarstwo „U Flika” organizuje również obozy paralotniarskie połączone z nauką latania (dogodne warunki do uprawiania tego sportu występują na zboczach Ostrego Działu) (<http://www.uflika.com.pl/>)

¹ Krywulka to rodzaj naszyjnika plecionego z różnokolorowych, szklanych koralików. Krywulki wykonuje się na specjalnych krosienkach, nawlekając pojedyncze koraliki na mocną nić.

c) lokalne wyroby (kulinarne, rzemieślnicze) – w każdym gospodarstwie istnieje możliwość degustacji i zakupu: chleba, mleka, serów, jaj, warzyw i owoców oraz zakupu lokalnych wyrobów rzemieślniczych;

d) spotkania z lokalnymi twórcami – na terenie ekomuzeum organizowane są spotkania z rzeźbiarzem, zielarką, garncarzem, ponadto podczas festynu rzemieślnicy prezentują swoje warsztaty pracy, można również zakupić ich wyroby;

e) foldery, informacja internetowa – materiały informacyjne o ekomuzeum wydawane są w postaci folderów i ulotek dotyczących całego regionu. Ekomuzeum nie ma oddzielnej strony internetowej, jednakże wpisując w wyszukiwarce hasło „ekomuzeum hołe”, pojawia się ponad 3800 wyników. Informacje o ekomuzeum można znaleźć m.in. na stronach lokalnych: np. www.bieszczady.net.pl; www.ustrzyki-dolne.pl; www.bieszczady-online.pl; www.twojebieszczady.net; www.bieszczady.podkarpackie.pl; www.uflika.com.pl

ZAKOŃCZENIE

Biorąc pod uwagę rozwój regionu, ekomuzea stanowią znaczący produkt turystyczny. Nie prezentują przy tym regionu jako zbioru wielu oddzielnych miejsc, ale jako całość powiązaną nadrzędną ideą.

Ekomuzea prezentują żywy, wciąż rozwijający się organizm, oferujący odwiedzającym coraz to nowe doświadczenia. Podstawę stanowi tu człowiek i jego działalność w przyrodniczo-społeczno-historyczno-ideowym kontekście regionu. W tym sensie sukces projektu ekomuzeów, i ich zaistnienie na rynku turystycznym, jest zależny od wysiłków oraz zaangażowania podmiotów miejscowych, a także wspólnej pracy na rzecz rozwoju regionu.

Szczególnie dotyczy to regionów posiadających zdecydowanie wiejski charakter, bez znaczącego zaplecza ekonomicznego. Powstanie sieci ekomuzeów, jako markowych produktów turystycznych, w kontekście aktywizacji pozarolniczej obszarów wiejskich, może przynieść nowy impuls rozwoju dla takich regionów. O tym, że ekomuzea mogą być realnym walorem dla regionów, świadczą przykłady z polskiej strony Karpat, z rejonu bieszczadzkiego, w tym prezentowanego ekomuzeum Hołe.

Tego typu produkt turystyczny może być atrakcyjny dla klienta (turysty) poszukującego spokojnych, ale nienudnych terenów, pragnącego poznać walory często położonych peryferyjnie obszarów. Jest to produkt dla turysty, który szuka możliwości koegzystencji ze środowiskiem, zarówno przyrodniczym, jak i kulturowym. Produkt turystyczny ekomuzeum oferuje turystyce możliwość nie biernego wypoczynku czy pospiesznego „zaliczania” ciekawych obiektów, ale aktywnego doświadczenia, przeżywania i edukacji oraz współuczestnictwa w określonych wydarzeniach (np. warsztatach).

LITERATURA

- Cabaj W., Kruczek Z., 2009: *Podstawy geografii turystycznej*, Proksenia, Kraków, 213.
- Corsane G., Davis P., Elliott S., Maggi M., Murtas D., Rogers S., 2007: *Ecomuseum Evaluation: Experiences in Piemonte and Liguria, Italy*, International Journal of Heritage Studies, Vol. 13, No. 3, 101–116.
- Davis P., 2005, *Places, „cultural touchstones” and the ecomuseum*, [in:] G. Corsane, *Hertige, museums and galleries. An Introductory Reader*, Routledge, 365–376.
- Davis P., 2009: *Ecomuseums and the representation of place*, Rivista Geografica Italiana 116, Pacini Editore SpA, 483–503.
- Jędrusiak M., Makowski J., Plit F., 2010: *Geografia turystyczna świata. Nowe trendy. Regiony turystyczne*, WUW, Warszawa, 19.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005: *Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie*, PWE, Warszawa, 74.
- Różycki P., 2009: *Zarys wiedzy o turystyce*, Proksenia, Kraków, 88.
- Zaręba D. (red.) (a), 2008: *Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk*, Fundacja Fundusz Partnerstwa, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków, 9–14.
- Zaręba D. (b), 2008: *Ekoturystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, 78.
- <http://www.bieszczady.net.pl>
- <http://www.bieszczadzki.pl>
- <http://www.part.com.pl>
- <http://www.lgdodra.pl/ekomuzea>
- <http://www.ekomuzea.pl>
- <http://www.przegląd-bieszczadzki.pl>
- <http://www.uflika.com.pl>

SUMMARY

The article presents ecomuseum as an example of innovative tourism product, created primarily in rural areas. The subject for analysis provided the offer of one of the Carpathian ecomuseums – Hołe ecomuseum.

Ecomuseums tourist product is created on the basis of local resources – accommodation services, catering, local products and grass-roots community initiatives. When creating it, a number of factors should be considered, including environmental, social, cultural, economic and political conditions.

Ecomuseum as a tourist product has some specific features, which enable us to call it eco-products. This type of products may be attractive for tourists who want to broaden their knowledge on the history and culture of the region, for tourists longing for a close contact with unspoiled nature, away from large urban agglomerations